

Sociaal kapitaal

Tjip de Jong & Frank Cornelissen

Leren in een continu veranderende omgeving is een proces van continue sociale interactie. Dat leren ook een individueel proces is, is wellicht wetenschappelijk te verdedigen, echter, de praktijk is anders. Het merendeel van kritische beroepssituaties bij professionals heeft praktisch altijd te maken met vormen van samenwerking en betekenisvolle interactie. Krachtige interactie wordt voor een groot gedeelte bepaald door de mate van vertrouwen, het ervaren van gedeelde waarden, opvattingen en normen. Deze kwaliteitsaspecten van interactie worden zichtbaar in relaties. Dit themanummer onderzoekt dat relaties tussen mensen een waarde vertegenwoordigen. We proberen aannemelijk te maken dat die relaties waarden vertegenwoordigen en we onderzoeken welke waarde dat is met als doel handvatten te ontwikkelen om in de praktijk met sociaal kapitaal aan de slag te gaan. Denk bijvoorbeeld aan je professionele netwerk om te werken aan vakontwikkeling. Maar ook relaties op de werkplek bepalen voor een groot gedeelte prestaties en innovaties. Dit themanummer gaat over deze waarde, die we omschrijven als sociaal kapitaal.

Relaties bepalen leerprocessen

Het startpunt van dit nummer van *Develop* is dat relaties tussen mensen in grote mate leerprocessen bepalen die leiden tot innovatie. Leren met de intentie om te

innoveren vraagt om samenwerking. Samenwerking is een fundamenteel sociale activiteit: als mensen aan het werk zijn, bepalen relaties met anderen grotendeels hun dagelijkse beleving. De thematiek van sociaal kapitaal lijkt hierin relevante aanknopingspunten te bieden. Inzicht in op welke wijze sociaal kapitaal leerprocessen beïnvloedt die leiden tot innovatie is een belangrijke uitdaging in het vakgebied van HRD. Het doel van dit themanummer is dan ook om een raamwerk te ontwikkelen dat inzicht geeft in hoe eigenschappen van sociaal kapitaal leerprocessen beïnvloeden. Tweede doelstelling is om de HRD-praktijk praktische handvatten aan te reiken om innovatief leren te stimuleren.

Situationeel leren

Dit themanummer vertrekt vanuit het perspectief van situationeel leren (Lave & Wenger, 1991). Situationeel leren beargumenteert dat individuen verschillende leerprocessen ervaren op basis van hun sociale relaties en de context waarin dit plaatsvindt. Binnen deze zienswijze wordt kennis opgebouwd in praktijken van samenwerken, hetzij geformaliseerd, hetzij losser in informele contacten. Deze sociale leerplekken in groepen, organisaties of gemeenschappen maken leren mogelijk en zijn tegelijkertijd de plek waar men wederkerigheid en vertrouwen kan ervaren, dat vervolgens individueel gedrag en attitude vormgeeft (Field, 2005).

Tjip de Jong is verbonden aan Kessels & Smit The Learning Company, en redacteur van *Develop*. Hij deed promotieonderzoek naar de relatie tussen sociaal kapitaal en kennisproductiviteit en verdedigde dit op 16 april 2010 aan de Universiteit Twente.

Frank Cornelissen is oprichter en adviseur van het bureau Inter-Actie, advies in leren en ontwikkelen. Hij promoveert aan de Eindhoven School of Education (TU/e & Fontys OSO).

Sociale relaties vertegenwoordigen daarom een waarde omdat zij leren mogelijk maken, samenwerkingsverbanden creëren en vanuit deze samenwerkingsrelaties innovatie tot stand brengen. Deze waarde kan worden omschreven als sociaal kapitaal.

In dit nummer

In de afgelopen jaren groeide in een diversiteit aan wetenschapsdisciplines het besef dat dit sociaal kapitaal een belangrijke rol speelt in processen van leren en innoveren (bijv.: Dika & Singh, 2002; Borgatti & Foster, 2003). De opvattingen en inzichten die in elk van deze contexten naar voren werden gebracht, lieten belangrijke overeenkomsten en verschillen zien. In dit nummer is ervoor gekozen om de kennis en ervaring uit deze verschillende contexten samen te brengen om zo een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de relatie tussen sociaal kapitaal en leren. De bijdragen zijn onderverdeeld in drie contexten, namelijk: onderwijs, bedrijfsleven en maatschappij. Binnen deze contexten zijn (inter)nationale experts en vernieuwers bereid gevonden om hun deskundigheid en innovatieve ideeën te delen. De vraag waar in dit themanummer een antwoord op wordt gezocht, is: 'Op welke manier draagt sociaal kapitaal bij aan het leren en innoveren van mensen in de praktijk van hun organisatie of gemeenschap?'

Onderwijs

Nienke Moolenaar trapt af met de stelling dat sociaal kapitaal een vorm van vermogen is die belangrijke deuren kan openen in het onderwijs. Denk hierbij aan het sociaal kapitaal van leerlingen en hun ouders. Maar ook het sociaal kapitaal van docenten kan bijdragen aan het leren van leerlingen, zoals recent onderzoek aantoonde. Vervolgens gaan we in gesprek met Alan Daly, assistent-professor aan de University of California San Diego. Hij verricht baanbrekend onderzoek naar sociaal kapitaal in relatie tot onderwijsvernieuwing. Daly beschouwt sociaal kapitaal als een essentiële factor in veranderingsprocessen en belicht in zijn werk zowel de schitterende als de duistere kant ervan. Corry Ehlen ten slotte belicht een innovatieproces binnen de Hogeschool Zuyd, waarin het opbouwen van sociaal kapitaal een cruciale rol heeft gespeeld in het welslagen van dit proces.

Bedrijfsleven

Carlos Estarrippa beschrijft het fenomeen wantrouwen in organisaties en wat het kan opleveren voor organi-

saties om het niveau van wantrouwen te verminderen en te gaan werken op basis van vertrouwen en veiligheid. Vervolgens praten we met Tycho van Roo over de bedrijfskundige stroming *organizational ambidexterity*: de paradox tussen enerzijds focus op verbeteren en anderzijds op vernieuwen binnen organisaties.

Tijp de Jong, Jetske Noorderover en Mark van Peufflik duiken de praktijk in: zij presenteren de bevindingen van een casus bij een zorginstelling waar praktijkonderzoek een manier is geweest om organisatieontwikkeling vorm te geven.

Maatschappij

Miriam Notten belicht de maatschappelijke kant van sociaal kapitaal. Niet iedereen heeft op dezelfde manier toegang tot sociaal kapitaal. Ook wordt er nog niet gestuurd op de waardetoeename en het inzetten van beschikbaar sociaal kapitaal. Niet door individuen, niet door organisaties en al helemaal niet onze maatschappij als geheel. Met de Ierse Barry Nyhan (CEDEFOP) trekken we het onderwerp nog breder: hij heeft in Europa en Amerika onderzoek gedaan naar de Lerende Regio, waarin interdisciplinair wordt samengewerkt. De Vlaamse professor René Bouwen vervolgens beschouwt kenniscreatie als kennisborging, kennisoverdracht en kennistoepassing, die zich voltrekken in de relaties tussen actoren die zich met elkaar engageren in een kennisgemeenschap.

Gerhard Smit ten slotte belicht een aantal methoden die leren en de vorming van sociaal kapitaal bevorderen, én bijdragen aan innovatie. Hij doet dat aan de hand van een casus in een sterk *staff driven* ziekenhuis.

Redacteur Tijp de Jong en gastredacteur Frank Cornelissen doen in de Epiloog een poging om – aan de hand van de bijdragen in dit nummer - een antwoord te formuleren op de aan het begin van deze epiloog geformuleerde vraagstelling: 'Op welke manier draagt sociaal kapitaal bij aan het leren en innoveren van mensen in de praktijk van hun organisatie of gemeenschap?' Waarmee de cirkel rond is.

Bronnen

Borgatti, S.P., & Foster, P.C. (2003). The network paradigm in organizational research: a review and typology. *Journal of Management*, 29 (6), 991-1013.

Dika, S.L., & Singh, K. (2002). Applications of social capital in educational literature: A critical synthesis. *Review of Educational Research*, 72, 31-60.